

A Filosofía para crianzas na Facultade de C. da Educación da UDC: relato dun tempo compartido

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 40-43

Laura Cruz López

María Helena Zapico Barbeito

Universidade da Coruña

laucruz@usc.es

helena.zapico@udc.es

Non lembramos cando, pero do que si estamos certas é de que foi Javier F. Rouco o que acendeu a chama. No ano 2012 comezou a nosa andaina ao redor da Filosofía para crianzas (FpN). Facía apenas tres anos que nos iniciáramos na docencia universitaria, impartindo as materias de Teoría da Educación nos Graos en Educación Infantil e Primaria da Universidade da Coruña (UDC). Nese momento formabamos parte dun grupo de profesoras da Facultade de Ciencias da Educación que, movidas pola necesidade de chegar a práctica diaria nas aulas de Infantil e Primaria á formación das futuras mestras e mestres,

comezamos de xeito informal a visitar algúns centros educativos nos que sabiamos se estaban a desenvolver experiencias educativas valiosas.

Foi ese mesmo ano cando se estreou a película documental "Só é o principio" (Ce n'est qu'un debut) de Pierre Barougier e Jean-Pierre Pozzi, na que se amosa o devir dun proxecto de Filosofía con nenos e nenas de Infantil nunha escola francesa. Aproveitando esa estrea, organizamos unha proxección do filme nos Cines Filmax da Coruña á que convidamos a asistir tanto ao conxunto do noso alumnado de Infantil e Primaria,

como ao profesorado da Facultade. Tamén acudirían mestras e mestres en exercicio, movidas polo seu interese ao redor dun campo de intervención que en Galicia conta xa cunha longa e frutífera traxectoria. Alí nos xuntamos máis de trescentas persoas, ficando cativadas pola emocionante experiencia narrada no filme, e unidas por inquedanzas comúns que comezaban a medrar á prása en moitas de nós. Uns días máis tarde, organizaríamos un relatorio dirixido novamente ao noso alumnado e que, tomando como eixe central a análise do filme, pretendía achegarnos dun xeito máis profundo ao universo da Filosofía para crianzas, precisamente da man do noso compañeiro Javier.

Como xa se albiscaba no propio título da película, aquilo sería só o comezo dunha serie de iniciativas formativas que resultarían esenciais para iniciarnos no "Xogar a pensar", co propósito de poder trasladar logo ás nosas aulas esa bagaxe en permanente construción. Con esa idea no maxín, durante o curso 2013/2014 promoveríamos dúas accións formativas ao redor desta temática: o "Encuentro sobre Filosofía para nenas e nenos: arte para xogar a pensar",

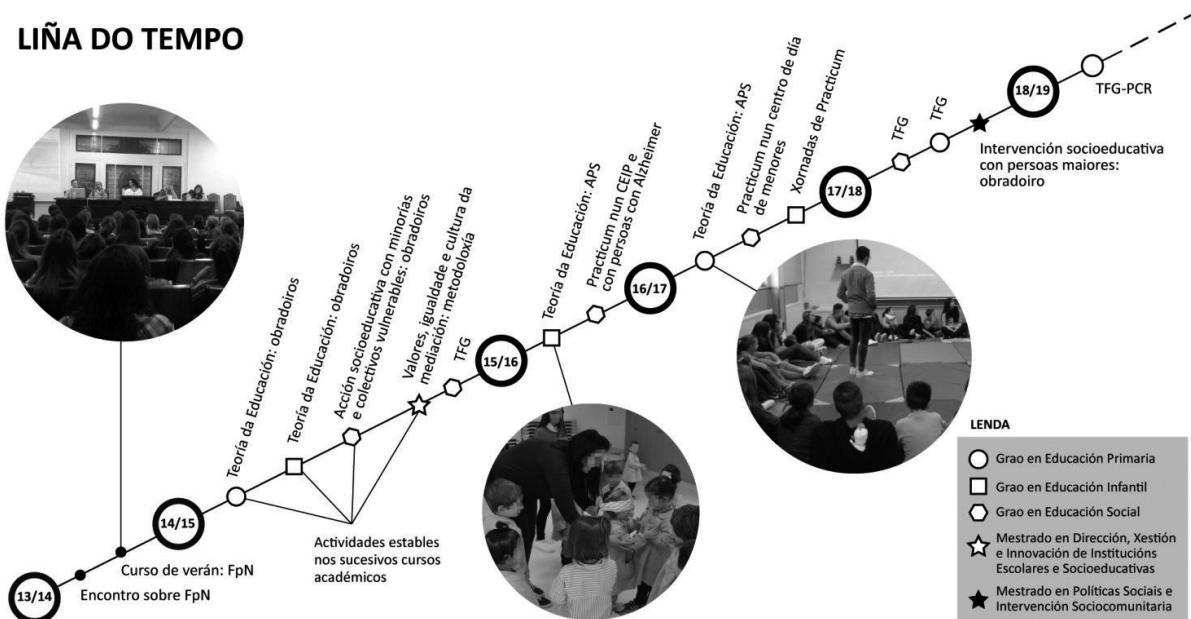
no que participaron Carmen Loureiro e Mar Santiago, dando conta non só do transfondo teórico senón tamén da concreción práctica da mesma nas aulas de Infantil, Primaria e Secundaria; e o curso de verán "Filosofía para nenas e nenos: aprendendo a pensar", co que se pretendía afondar na fundamentación teórica e metodolóxica da proposta, así como coñecer experiencias innovadoras en tódalas etapas do ensino, vivenciando as estratexias das que se serve a FpN e construíndo un espazo de encontro, reflexión e creación entre docentes e alumnado. Así, a través de obradoiros como os de Angélica Sátiro, Mar Santiago ou Carmen Loureiro, entre outras, xogamos a pensar de forma creativa, crítica e coitada, empregando a arte, a narrativa e os sentidos.

Ámbolos dous encontros foron apoiados pola Comisión de Cultura da Facultade de Ciencias da Educación e a Universidade da Coruña, e constituíron o xermolo que nos levaría a comezar a aplicar de xeito continuado e decidido o enfoque metodolóxico da FpN, camiñando cara a novos xeitos máis innovadores, eficaces e motivadores de ensinar e aprender.

Foi deste xeito como comezamos a descubrir os piares teóricos, conceptuais e epistemolóxicos que sustentan esta proposta educativa, mergullándonos nas achegas de autoras e autores referentes no campo, nomeadamente, Lipman (2001), Lipman, Sharp e Oscayan (2002), De Puig (2004) ou Sátiro (2006, 2010). Fomos profundando así nunha proposta pedagóxica que persegue ensinar a pensar creativamente e actuar eticamente, empregando diversas ferramentas didácticas que, partindo da arte, a narrativa ou o audiovisual, e dende un prisma lúdico, tentan conducir á formación dunha cidadanía libre, comprometida, crítica e dificilmente manipulable.

De seguido presentamos unha síntese da forma en que a Filosofía para Nenas e Nenos encaixa en diferentes materias de Grao e Mestrado na Facultade de Ciencias da Educación.

LIÑA DO TEMPO

Como podemos ver na liña do tempo, as materias de Teoría da Educación (impartidas en primeiro curso do Grao en Educación Infantil e do Grao en Educación Primaria), Acción socioeducativa con minorías e colectivos vulnerables (de terceiro curso do Grao en Educación Social) e Valores, igualdade e cultura da mediación en contextos socioeducativos (Mestrado Universitario en Dirección, Xestión e Innovación de Institucións Escolares e Socioeducativas) veñen mantendo ao longo dos sucesivos cursos académicos unha traxectoria de integración continuada da FpN.

No caso de *Teoría da Educación* comezou a traballarse como contido engarzado cun dos nosos obxectivos nucleares: “potenciar o exercicio dunha cidadanía aberta, culta, comprometida e solidaria, capaz de analizar a realidade, diagnosticar problemas, formular e implantar solucións baseadas no coñecemento e orientadas ao ben común”. Na actualidade, a FpN forma parte dun bloque temático denominado “A educación como proceso de comunicación interpersonal: algu-

nas tendencias pedagóxicas actuais”, onde a Filosofía para crianzas se erixe en ferramenta de formación e educación en valores a prol dunha cidadanía crítica e democrática. Partindo da análise do programa *Philosophy for Children* ou dos proxectos *Noria* e *Miroscopio* –dende unha perspectiva histórica que permite asomármolos ao panorama nacional, estatal e internacional neste campo–, imos descubrindo os seus fundamentos a partir do estudo de diversas experiencias reais. Pouco a pouco, converteríase ademais en metodoloxía esencial da materia, de modo que o fundamental para nós nestes intres é lograr que as nosas estudantes comencen a vivir a FpN dun xeito intenso e directo, construíndo unha pequena comunidade de diálogo e investigación na propia aula, a partir do deseño de obradoiros prácticos. Organizadas en pequenos equipos de traballo colaborativo e guiadas pola docente (quen leva a cabo co alumnado obradoiros de Filosofía nas diversas sesións interactivas), as estudantes deseñan e aplican os seus propios talleres de FpN, practicando en sesións

específicas de aula. Nos últimos anos, asemade, demos un paso máis aló promovendo proxectos de aprendizaxe-servizo (ApS) xunto a distintos centros educativos, coma o CPI Plurilingüe Virxe da Cela (Monfero) ou a Escola Infantil Carmen Cervigón (A Coruña). A materia veuse transformando así nun laboratorio de experimentación e práctica da ApS, onde o alumnado colabora coas mestras e mestres na formación e adquisición de competencias ao redor do eido da FpN, desenvolvendo e avaliando (dun xeito reflexivo, dialóxico e lúdico) obradoiros reais coa cativada das escolas, tentando contribuír a estimular o seu pensamento crítico, ético, creativo e coidadoso, por medio de xogos, arte e narrativa. En suma, a FpN constitúese, xa que logo, nun fío condutor de enorme relevancia nos contidos e metodoloxías de Teoría da Educación, adquirindo hoxe en día un carácter auténticamente transversal.

A materia *Acción socioeducativa con minorías e colectivos vulnerables*, do Grao en Educación Social, recolle entre os resultados de aprendizaxe “coñecer e promover estratexias de inclu-

sión social, favorecedoras do apoderamento e participación das persoas protagonistas, que permitan problematizar e transformar a realidade". A FpN é unha das propostas metodolóxicas que se abordan como contido específico, xunto con outras como a aprendizaxe-servizo, o teatro do oprimido e a cartografía social. En base a lecturas previas nas que se exemplifica a súa aplicación no ámbito social (Lago, 2002; López, 2010; Mateo, 2010), dedicamos unha sesión expositiva a xogar a pensar a partir da arte en relación a temas traballados na materia (exclusión social, prostitución, prisión...), á vez que descubrimos as principais características da FpN. A maiores, o alumnado pode optar por esta proposta metodolóxica, definindo actividades específicas no programa de acción socioeducativa para a inclusión social e laboral dun colectivo en risco ou exclusión social, que ten que deseñar no marco da materia. Á concreción de propostas de acción dedícase unha sesión interactiva, ademais do traballo autónomo do alumnado e as titorías de seguimento.

Dándolle continuidade ao labor desenvolvido nestas materias, comezamos a introducir tamén a temática da FpN na oferta de liñas de investigación dos *Traballos de Fin de Grao* das tres titulacións xa citadas. Isto materialízase, ata o momento, en catro proxectos de diferentes ámbitos: dende a educación da infancia en situación de desprotección atendida en centros de día, ou da adolescencia en risco de fracaso escolar; ata o traballo ao redor da educación emocional no ensino primario; pasando pola creación dunha iniciativa de educación para o desenvolvemento e a cidadanía global, recentemente aplicada nunha escola rural hondureña (no marco dos denominados PCR ou Proxectos de Coñecemento da Realidade que se impulsan den-

de a Oficina de Cooperación e Voluntariado da UDC). No Grao en Educación Infantil lévanse defendido ata o momento sete TFG centrados na análise da práctica da FpN nas aulas e o desenvolvemento de instrumentos de avaliación.

Do mesmo xeito, o *Practicum II* de Educación Social foi outra das materias nas que tamén fomos incorporando a FpN, tendo sido abordada nalgúns dos proxectos de prácticas do noso alumnado tanto en centros de día de menores, como en asociacións de familiares de enfermos/as de Alzheimer ou en centros escolares, por exemplo.

Por último, procuramos integrar as liñas metodolóxicas da FpN en Mestrados como o de Dirección, Xestión e Innovación de Institucións Escolares e Socioeducativas, nomeadamente na materia de *Valores, igualdade e cultura da mediación en contextos socioeducativos*, abordando os diferentes núcleos temáticos a través de dinámicas propias da FpN e avaliando cada sesión cunha metodoloxía figuro-analóxica, ou mesmo desenvolvendo uns obradoiros en colaboración coa ANPA do CEIP Juana de Vega en Culleredo; ou o Mestrado en Políticas Sociais e Intervención Sociocomunitaria, iniciando o alumnado nos obradoiros interxeracionais de xogar a pensar, na materia de *Intervención socioeducativa con persoas maiores*.

Neste tempo compartido procuramos asemade fomentar a cooperación entre institucións socioeducativas, fortalecendo os necesarios alicerces colaboradores escola-universidade, que para nós se erixían como irrenunciáveis. Naceron tamén lazos de cooperación con diferentes organismos, asociacións e institucións nas nosas materias, así como con diversas profesionais da educación en exercicio, que nos acompañaron e compartiron xenerosamente co

noso estudiantado a súa rica bagaxe formativa e experiencial durante todos estes anos. A elas quixeramos reiterar o noso sincero agradecemento, pois foi un privilexio poder aprender delas e canda elas. Seguimos logo facendo camiño.■

- DE PUIG, IRENE (2004). *Persensar, Percibir, Sentir y Pensar*. Barcelona: Octaedro.

- DE PUIG, IRENE e SÁTIRO, ANGÉLICA (2010). Jugar a pensar con niños y niñas: ¿por qué?, ¿para qué? Y otras preguntas más. *Revista Crearmundos*, 8, 6-11.

- LAGO, JUAN CARLOS (2002). El programa de Filosofía para Niños en el ámbito de la Educación Social. En Félix García (coord.), *Matthew Lipman: filosofía y educación* (pp. 222-246). Madrid: Ediciones La Torre.

- LIPMAN, MATTHEW (2001). *Pensamiento-complejo y educación*. Madrid: Ediciones de la Torre.

- LIPMAN, MATTHEW, SHARP, ANN M. e OSCAYAN, FREDERICK (2002). *La filosofía en el aula*. Madrid: Ediciones de la Torre.

- LÓPEZ, MARIANO (2010). El taller, un lugar donde habita el diálogo (una experiencia con colectivos gitanos en situación de exclusión en Murcia). *Revista Crearmundos*, 8, 77-79.

- MATEO, GINÉS (2010). Una noria entre rejas (los presos piensan y nos hacen pensar en Murcia). *Revista Crearmundos*, 8, 80-82.

- SÁTIRO, ANGÉLICA (2006). *Jugar a pensar con mitos (6-9 años)*. Barcelona: Octaedro.

- SÁTIRO, ANGÉLICA (2010). *Jugar a pensar con leyendas y cuentos (7-8 años)*. Barcelona: Octaedro.